

Polabské národopisné muzeum Přerov nad Labem

JANA HRABĚTOVÁ

Počátky národopisného muzea v Přerově nad Labem, nacházejícího se ve starobylé obci v úrodné rovinaté krajině při středním Labi, úzce souvisejí se Zemskou jubilejní výstavou v Praze v roce 1891. Tehdy majitel přerovského panství, arcivévoda Ludvík Salvátor Toskánský, pod dojmem z výstavní „české chalupy“ nechal upravit zakoupenou bývalou panskou kovárnu a rychtu z počátku 18. století, stojící v sousedství zámku, do nynější podoby a vybavit ji lidovými památkami z Přerova a nejbližšího okolí. Protože už tehdy prostranství kolem „staročeské chalupy“, jak se působivě upravenému objektu začalo říkat, bylo parkově upraveno a doplněno zvoničkou a studní, můžeme ji považovat za jedno z nejstarších národopisných muzeí v přírodě ve střední Evropě. Na začátku okupace v roce 1939 byla „staročeská chalupa“ vyklizena a sbírky převedeny do nejbližšího muzea v Českém Brodu.

Až v roce 1967, po celkové památkové opravě, převzalo „staročeskou chalupu“ do své správy okresní Polabské muzeum se sídlem v Poděbradech a zřídilo v ní své národopisné oddělení. Současně s budováním první expozice byly do sousedství muzea přeneseny i první menší objekty z jiných míst Nymburska, tehdy ohrožené na svých původních místech (zvonička z Kozovaz, roubená studna z Nymburka, sušárna na ovoce z Břístve, roubený špýchar z Vlkavy a další). Tak vznikl první záchranný skanzen pro oblast středního Polabí – Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem.

Přenášení větších objektů na parkově upravené prostranství směrem k zámku, kde se nachází pomník přerovských padlých z I. světové války a „lípa svobody“, bylo zahájeno v roce 1972 přenesením velké roubené chalupy čp. 7 z osady Draho u Nymburka. Mimořádně dobře zachovaná chalupa v původním stavu z roku 1766 byla vybrána i pro neobvyklou vnitřní dispozici s výměnkem a špýcharem pod jednou střechou. Po dvou letech se do sousedství ještě dostala menší chalupa komorového typu z Chvalovic u Poděbrad, čp. 9, s roubenou světnicí a s mimořádně krásnou skládanou lomenicí, aby zastupovala typické rolnické obydlí z první poloviny 19. století.

V roce 1973 se areál muzea významně rozšířil o bývalou panskou myslivnu s dvorem, hospodářským zázemím a přilehlou zahradou. Do rohu zahrady pak byl přenesen unikátní patrový roubený chmelařský špýchar z nedalekých Mrzek, datován 1782, a kolem něj vysazen sad starých polabských ovocných odrůd. Jednoduché vjezdy po stranách myslivny nahradily kopie dvou vjezdů do selských usedlostí, typických pro

- ❖ „Staročeská chalupa“, pohled do původní černé kuchyně z první poloviny 18. století.
- ❖ The “Old Czech Cottage” – view of the original open-hearth kitchen, dating to the first half of the 18th century.
- ❖ „Altböhmisches Bauernhaus“, Blick in die ursprüngliche schwarze Küche aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts.

- ← ❖ Průčelí „staročeské chalupy“ z konce 19. století, provedené podle „české chalupy“ na Jubilejní výstavě v Praze (1891).
- ❖ Facade of the “Old Czech cottage” of the end of the 19th century, made on the model of “Bohemian cottages” for the 1891 Jubilee Exhibition in Prague (1891).
- ❖ Stirnseite des „altböhmisches Bauernhauses“ vom Ende des 19. Jahrhunderts, nach dem „böhmischen Bauernhaus“ ausgeführt, das in der Jubiläumsausstellung in Prag gezeigt wurde (1891).

- ❖ Dvůr u chalupy ze Střihova se špýcharem z Vinice z poloviny 19. století.
- ❖ The yard of a cottage from Střihov, with a granary from Vinice dating to the mid-19th century.
- ❖ Hof an dem Bauerhaus aus Střihov mit dem Speicher aus Vinice aus der Mitte des 19. Jahrhunderts.

- ❖ Výměnek v chalupě ze Střihova, přibližující zaniklé punčochářské řemeslo.
- ❖ A pension in kind in the cottage from Střihov, highlighting the now defunct hosier's craft.
- ❖ Altenteil im Bauernhaus aus Střihov, in dem das abgestorbene Strumpfwirkergerwebe gezeigt wird.

tento kraj – jedna brána barokních tvarů z Kout u Poděbrad a druhá klasicistní z Kozovaz na Českobrodsku. Na dvůr za myslivnou byla také přenesena pěkná panská stavba z poloviny 18. století – velký roubený špýchar od fary z Křince, v němž je nyní stálá výstava o starém polabském mlynářství. Do původního špýcharu ve stodole, patřící k myslivně, byla později umístěna další stálá výstava „Praní prádla ve starých časech“. V sousedství špýcharu z Mrzek se časem objevily další kůlny a přístřešky, aby v nich mohla být nainstalována rozsáhlá expozice starého zemědělského nářadí, strojů a transportu.

Nové možnosti pro pořádání větších národopisných výstav se Polabskému muzeu naskytly po převzetí dalšího původně panského objektu mezi myslivnou a zámek, staré bednářny. Vlastní bednářská dílna musela být v letech 1978 – 1980 do základů zbořena a znovu postavena, čímž vznikl velký stylový výstavní sál. Nyní se zde nachází rozsáhlá a materiálově bohatá výstava „Z minulosti vesnických řemesel a živností“. Sousední přísálí je určeno pro menší příležitostné výstavy převážně z muzejních sbírek, které se tu každoročně i několikrát obměňují. Po čase došlo také na rekonstrukci druhé části rozlehlé budovy, původem ze 16. století, a v ní byla obnovena stará školní třída, která se v těchto místech skutečně v letech 1848 až 1883 nacházela. Byl zde také zařízen školní kabinet a přilehlá chodba upravena pro různé příležitostné výstavy.

Současně s připojením bednářny se rozšířil areál muzea o další zahradu na celkovou plochu téměř dva hektary. Získání nového prostoru dalo podnět pro důkladný průzkum zachované lidové architektury na území okresu Nymburk, na jehož základě bylo vybráno ještě několik typických, stavebně zajímavých a hlavně ještě dostupných chalup i drobnějších hospodářských objektů. Z nich se pak podařilo postavit tři celky – modelové usedlosti ze tří etnograficky trochu odlišujících se částí okresu Nymburk - z nejuvýchodnějšího, typicky zemědělského Královéměstce, ze střední části mezi Nymburkem a Poděbrady, tedy z oblasti nejdříve zasažené hospodářským pokrokem v 19. i 20. století, a ze severního Rožďalovicka, podhorského kraje, kde se lidová architektura zachovala nejdéle.

Zástavbu dolní části muzea zahájila v roce 1982 rekonstrukce menší roubené chalupy čp. 57 z Dymokur, představující obydlí bezzemka a zde zařízená jako domácnost vesnického ševce a švadleny z počátku 20. století. V následujících letech se přenášela ze Střihova velká roubená chalupa čp. 45, aby reprezentovala zemědělské obydlí z Královéměstce. Byla sice původně postavena už v roce 1777, ale v muzeu se rekonstruovala ve stavu po stavebních úpravách, doložených k roku 1860. Tomu odpovídá i nynější interiérová expozice, doplněná stálou výstavou „Teplé v domě“ a ukázkou punčochářské živnosti. K chalupě byl současně přenesen i typický roubený špýchar z nedaleké Vinice, roubené chlívký ze sousední vsi Záhornice a další drobné objekty z Královéměstce, všechny pocházející z poloviny 19. století.

Jako třetí byla do dolní části muzea vybrána roubená chalupa z Kovanic, aby zastupovala typ rolnického obydlí z hustě osídlené oblasti při Labi kolem Nymburka. Nevelký roubený dům se vzácně zachovanou podšíjí a černou kuchyní jako samostatnou místností, byl na počátku

20. století podstatně modernizován. Proto i interiér je tu zařízen nábytkem i novějším domácím inventářem, aby ukazoval proměny venkovské domácnosti během první poloviny 20. století. Do blízkosti chalupy z Kovanic se později dostala malá roubená chaloupka od statku čp. 4 z Pojed u Rožďalovic. Byla postavena v první polovině 19. století a protože v ní bydlíval čeledín nebo výměnkář, zastupuje ve skanzenu obydlí nejhudších obyvatel na polabské vesnici. Aby byl prostý vnitřek chalupy zajímavější, předvádí se v něm košíkářské řemeslo a výroba košťat jako typická podomácká práce na výdělek.

Zajímavá celodřevěná stodola z Jabkenic z počátku 19. století, zavětrovaná ondřejskými kříži, a sousední roubený špýchar s kůlnou z Vinice, v němž je malá expozice polabského vinařství a nejstarší exponát v muzeu, velký vinařský lis z roku 1712, začaly zaplňovat areál poslední a největší usedlosti, naplánované do prostoru pod renesančním zámečným valem. V budoucnu se právě zde počítá s vybudováním stylového prostředí pro nejrůznější národopisné aktivity, pro pořádání národopisných vystoupení a pro občerstvení.

V současné době má areál Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem rozlohu přibližně 2,5 hektaru. Na této ploše je 32 objektů, z toho 7 chalup, 5 špýcharů, 2 stodoly a výstavní plocha přesahuje 1500 čtverečních metrů. V muzeu je uloženo přes 20 tisíc nejrůznějších národopisných předmětů od rozměrných mlátiček a povozů po svaté obrázky. Asi polovinu z těchto věcí si návštěvníci mohou prohlédnout jak v interiérech chalup a exteriérech, tak v řadě speciálních národopisných výstav. Ostatní předměty jsou jako studijní sbírky uloženy v depozitářích. Nejcennější předměty, mezi které patří malovaný lidový nábytek, výšivky a obrázky na skle, pocházejí ze starých fondů Polabského muzea a byly získány ještě na konci 19. století na Poděbradsku sběry jak pro jubilejní tak Národopisnou výstavu československou. Bohatý sbírkový fond je neustále od roku 1967 doplňován vlastní sbírkotvornou činností, nejen aktuálně pro připravované výstavní akce, ale především pro mnohostrannou dokumentaci života na polabské vesnici od konce 18. do druhé poloviny 20. století. V souvislosti s každoročně opakovanými zvykoslovnými výstavami „Jaro na vsi“ a „Lidové vánoce v Polabí“ se neustále obohacují i kolekce předmětů z oblasti duchovní kultury a lidového umění.

- ❖ Záběr z výstavy jarního zvykosloví ve „staročeské chalupě“.
- ❖ An exhibition of springtime customs in the “Old Czech Cottage”.
- ❖ Aufnahme aus der Ausstellung der Frühlingsbräuche im „altböhmischen Bauernhaus“.